

GÁSPÁR LÁSZLÓ DOKTORI ÉRTEKEZÉSÉNEK NYILVÁNOS VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1984. október 24-ére tűzte ki *Gáspár László*: A szubjektumok termelése c. doktori értekezésének nyilvános vitáját.

Az értekezés bírálata a Tudományos Minősítő Bizottság *Ancsel Éva* a filozófiai tudomány doktorát, *Szarka József* a neveléstudomány doktorát és *Zrinszky László* a neveléstudomány kandidátusát kérte fel.

Gáspár László az elbírálásra benyújtott munkában több mint két évtizede folytatott kutatási eredményeit összegezte.

Az értekezés tudományos eredményeiről *Ancsel Éva* a következőket írta: A benyújtott doktori értekezés nemcsak a neveléstudomány szempontjából nyújt maradandót, hanem átfogó teljesítmény társadalomelméleti aspektusból is. Eredményei nemcsak a neveléstudomány, hanem a filozófiai ismeretek továbbfejlesztéséhez is hozzájárul.

Az opponens hangsúlyozta, hogy a jelölt gondolatmenetében fontos szerepe van a képességtermelés és képességfelhasználás megkülönböztetésének. A két folyamat éles különválasztása ellen érvelve fogalmazta meg egyik leglényegesebb mondanivalóját: nem a nevelt a nevelés objektuma, hanem az a közeg, amelyben lehetségessé válik, hogy a neveltek értékeket hozzanak létre. A nevelés a képességteremtő praxis centruma, olyan pedagógiailag reprodukált társadalmi termelési folyamat, amelynek célja a szubjektumok fejlesztése.

A disszertáció több új elemének kiemelése után *Ancsel Éva* azt hangsúlyozta, hogy a tág összefüggésekben mozgó gondolatmenet mintegy újra hitelesít sztereotípiákká koptatott gondolatokat, amelyeknek az őrzése és észmei reprodukciója akkor is jelentős, ha – bár nem utópisztikusak –, de realizálásuk távoli.

Szarka József az értekezés tudománytörténeti helyének keresése kapcsán azokról az előfordulási variációkról szólt, amelyek keretében a marxizmus a neveléstudományban megjelenik. Létezik olyan irányzat, amelyben Marx konkrét nevelésügyi megállapításai állnak a figyelem középpontjában. Egy másik orientációban a hangsúly a marxi elmélet pedagógiai alkalmazásán van, míg a harmadik irányzat arra az előfeltevésre épül, hogy a marxizmusnak nemcsak „üzene” van a neveléstudomány számára, hanem inherens pedagógiai mondanivalója is. *Gáspár László* az utóbbihoz tartozik.

Gáspár László a marxi elmélet és módszer megbonthatatlan egységéből indul ki, s elemzéseiben mindvégig ezt tartja szem előtt. Így jut el a nevelés társadalmi funkciójának ahhoz a pregnáns megfogalmazásához, amely szerint a nevelés nem más, mint „pedagógiailag reprodukált társadalmi termelési folyamat”. Ez a tétel a társadalomelmélet számára azt mondja, hogy a társadalmi termelési folyamatnak létezik egy elhanyagolhatatlan formája, melyben a biológiai reprodukción túlmenő, komplex értelemben vett embertermelés folyik, s nemcsak a munkaerő, hanem a teljes emberé. Ez előfeltétele és része minden más társadalmi termelésnek és a történelemnek. A neveléstudománynak pedig azt mondja ez a meghatározás, hogy a nevelésben sajátos pedagógiai reprodukció megy végbe.

Ezen a ponton pillanthatók meg a jelölt Marx-interpretációjának és nevelésfilozófiájának a leglényegesebb vonásai.

Miképpen reprodukálja a nevelés a társadalmi termelési folyamatot, mit jelent itt az a szó, hogy „pedagógiailag”? A „reprodukció” értelmezésének egyik pólusán az az elgondolás áll, hogy a nevelés bizonyos egyszerűsítésekkel, melyek az iskola világának korlátozottságából és a tanulók életkorá-

ből következnek, teljes társadalmat teremt, és „a társadalom életének valamennyi lényeges területét” reprezentálva, a személyiség mindenoldalú fejlesztését foglalja programba. A másik póluson szinte minden életterület szellemi műveltséggé transzformálódik, legfőbb tevékenységgé a verbális elsajátítás válik; a tanulók mindenekelőtt egy fogalmilag reprodukált és közvetített életbe kapnak bevezetést. Gáspár László a marx-i életművet elemezve bemutatja, hogy e két pólus miként képződött ki a történelemben, s e bemutatás során meggyőző érveléssel állást foglal az iskolai élet egyoldalúságának, „természetadta jellegének” leküzdése, minden egyes egyén általános értékeremtő képességeinek egyetemes fejlesztése mellett. Az értekezés így és ezért haladja meg a szűk szakmai értelemben vett pedagógiai jelleget. Gáspár László disszertációja nem utolsósorban: tanulmány a kommunizmusról.

Zrinszky László kandidátus a disszertáció főbb eredményeit az alábbiakban foglalja össze:

1. A szerző nagyívű áttekintésben mutatja be a marx-i életmű pedagógiai mondanivalóját, azt az utat, amelyen eljuthatunk embermivoltunk igazi kibontakozásáig. Ez nemzetközi összehasonlításban is eredeti és jelentős teljesítmény.

2. Olyan oktatáspolitikai magatartást sugall, amely a rendszer középpontjába a társadalmi termelés pedagógiai reprodukálását állítja, s ily módon az oktatás és a termelőmunka szerves egybekapcsolását is elősegíti.

3. A filozófia és a pedagógia határterületén történő vizsgálódás kellő áttekintést nyújt a téma megkívánta egyéb tudományterületekről is.

Gáspár László munkásságára – a következetes elméletépítés és valóságalkítás egysége a jellemző.

A dolgozat új értékei alapján mindhárom opponens javasolta Gáspár Lászlónak a doktori cím odaítélését.

Gáspár László az opponensi véleményekre adott válaszában kifejtette: mindvégig arra törekedett, hogy Marx műveire támaszkodva elvi különbséget tegyen gyakran összekevert és elmosódó tartalmú kategóriák között. Ehhez a fogalmi tisztázáshoz az szükséges, hogy a látszóösszefüggések gyakorta látványosan sokszínű burkának az áttörésével eljussunk a belső lényegi kapcsolatokig, a törvényszerű összefüggésekig.

A jelölt részletesen válaszolt azokra a kérdésekre, amelyeket az opponensek a dolgozat eredményeivel kapcsolatban felvetettek. Majd kifejtette, hogy a téma kutatásának folytatásában két fő továbbhaladási irányt lát:

1. A nevelés ontológiai státusának további kutatása. Ezt objektíve és szubjektíve is rendkívül fontosnak tartja, mert nélkül nem tudunk eléggé megbízható képet kialakítani arról, hogy valóságosan a nevelés mivel és hogyan járulhat hozzá a társadalom és az egyén bővített újatermeléséhez.

2. A „szubjektumtermelés” folyamatainak és intézményrendszerének közelebbi vizsgálata. Ebben a problémakörben különösen nagy figyelmet kell fordítani a szocializációra, a nevelés és a művelődés egymáshoz való viszonyára, mert az utóbbi években nemcsak a határvonalak kuszálódtak össze, hanem az egyes folyamatok önálló arculata is elhalványodott, elmosódott.

A Tudományos Minősítő Bizottság a Bírálóbizottság elnökével *Benke Istvánt*, a közgazdaságtudomány doktorát kérte fel. A bizottság a dolgozat új eredményeit az alábbiakban foglalta össze: lalta össze:

Gáspár László doktori értekezése elméleti és gyakorlati életművének jelentős állomása, melynek legnagyobb érdeme: Marx életműve egészének áttekintésével az ember, az emberek formálása folyamatainak, dialektikus és történelmi materialista alapjainak elméleti-logikai összegezése. A kérdést egyszersmind a maga történetiségében, objektív forrásaiban tekinti végig Marx gondolatmenetei alapján, s ezzel kulcsot ad a szubjektumok pedagógiai „termelése”, „újatermelése” lényegi vonásainak megragadásához. Az egyének és a társadalmi egyének nevelésében a teljes társadalmi gyakorlatot lényegileg reprodukáló tevékenységhez fűződő megismerést, gondolati elsajátítást, értékképzést tekint a legfőbb tényezőnek s erre alapozva építi fel az institutionálisan képzés-nevelés szocialista típusú rendszerét. Ezzel egy új nevelés-felfogás alapkérdéseit fejtette ki.

A szubjektumok termelésében a csak közvetlenül a termelési folyamathoz szükséges különös képességek leszűkítő egyoldalúságával szemben, az egyén általános társadalmi termelőképessége megragadásának szükségességét hangsúlyozza, amely annak a társadalmi-termelési folyamatnak a talaján jöhet létre, melyben a társadalom egésze a társadalom egészét termeli újra új minőségi szinten. A társadalmi termelés folyamatának mint értéktermelő tevékenység totalitásának a menetében a neve-

lés mint az egyén általános értékteremtő képességeinek intenzív termelése definiálódik, bizonyítva, hogy a nevelés értékteremtő, azaz termelő tevékenység, a társadalmi funkciókban alapvető lényegi jelenség. Mindezzel rámutat a szocialista nevelés leglényegesebb sajátosságaira, társadalmi funkcióira.

Metodológiai a munka fő érdeme a marxi életműnek nem egyszerűen a kronológiai, hanem a logikai rekonstrukciója, összegezése azoknak az alapvető következtetéseknek, amelyek a szocialista nevelésben az univerzalitásnak, az emberi teljesség formálásának minőségileg megkülönböztető új vonásait adják.

Az értekezés tudományos eredményei olyan neveléspolitikai fejlesztő programhoz és gyakorlati alakításhoz nyújtanak újlag elméleti bázist, mely az iskolarendszer és az iskolai nevelőtevékenység valóban korszerű, az emberi teljesség kibontását szolgáló, a társadalmi termelés reprodukciója tartományába tartozó oktató-termelő társadalmi tevékenység egységének megvalósítására ösztönöz.

Az értekezés témaválasztása, a feldolgozás színvonala, interdiszciplináris megközelítési módja jelentős hozzájárulás a hazai és nemzetközi szocialista neveléstudomány alapjait képező kardinális kérdések tisztázásához. Ennek továbbvitele nélkülözhetetlenné teszi a nemzetközi szocialista pedagógia irodalmának és gyakorlatának szélesebb körű feldolgozását.

A Bírálóbizottság titkos szavazással egyhangúlag javasolta Gáspár László részére a neveléstudomány doktora tudományos fokozat odaítélését. Fenti javaslattal a TMB Pedagógiai Szakbizottsága egyetértett, s a TMB plénumának februári ülése a neveléstudomány doktora tudományos fokozatot odaítélte Gáspár Lászlónak.

Simon Péterné

SZERZŐINK

Dr. Bakó Gyöngyi, egyetemi adjunktus (JPTE Tanárképző Kar, Pécs); *dr. Barics Ernő*, egyetemi adjunktus (JPTE Tanárképző Kar, Pécs); *Gergely Ferenc*, tanár (Arany János Gimnázium Budapest); *dr. Gyaraki F. Frigyes*, a neveléstudományok kandidátusa, csoportvezető (BME Tanárképző és Pedagógiai Intézet, Budapest); *Horánszky Nándor*, főmunkatárs (OPI, Budapest); *dr. Kiss Tihamér*, ny. főiskolai tanár (Debrecen); *dr. Kovács Sándor*, a neveléstudományok kandidátusa, egyetemi docens JPTE Tanárképző Kar, Pécs); *dr. Mészáros István*, a neveléstudományok kandidátusa, egyetemi docens (ELTE BTK Pedagógiai Tanszék, Budapest); *dr. Pék András*, a neveléstudományok kandidátusa, főmunkatárs (OPI, Budapest); *dr. Salamon Zoltánné*, osztályvezető (Pedagógusok Szakszervezete, Budapest); *dr. Simon Péterné*, a közgazdaságtudományok kandidátusa (MTA TMB titkársága, Budapest).